

Osmanlı Maliyesinin Sessiz Tanıkları: Fiskâl Pullar (1830-1882)

Ömer ALP

Giriş: Koleksiyonerin Gözünden Tarihe Bakmak

Her koleksiyoner bilir ki, elimizde tuttuğumuz o küçük kâğıt parçaları, sadece nadir bulunan nesneler veya estetik objeler değildir. Onlar, ait oldukları dönemin ruhunu, sosyal yaşantısını, ekonomik çalkantılarını ve idari yapısını yansıtan birer zaman kapsülüdür. Posta pulları, mektupların katettiği mesafeleri ve birleştirdiği insanları anlatırken, onların "kardeş çiçekleri" olarak adlandırılan fiskâl pullar ise çok daha farklı, çok daha derin bir hikâye fısıldar: Devlet ile vatandaş arasındaki mali ilişkinin, verginin ve gündelik hayatın görünmeyen yüzünün hikâyesini.

Osmanlı İmparatorluğu'nun fiskâl pulları, bu alanda koleksiyonerlere ve araştırmacılara eşsiz bir hazine sunar. Yaklaşık 6500 bilinen çeşidiyle dünyanın en zengin fiskâl pul koleksiyonlarından birini oluşturan Osmanlı fiskâlleri, çoğu zaman "damga vergisi" gibi dar bir alana sıkıştırılarak incelenmiş, potansiyeli tam olarak anlaşılamamıştır. Oysa bu pullar, basit bir damga vergisinin çok ötesinde, imparatorluğun modernleşme sancılarını, gelir arayışlarını, hukuki düzenlemelerini ve hatta sanatsal zevkini gözler önüne seren paha biçilmez belgelerdir.

Bu yazıda, 2025 İstanbul Millî Filateli Sergisi vesilesiyle, Osmanlı fiskâl pullarının en heyecan verici ve belki de en yanlış bilinen dönemlerinden birine, yani 1830'daki ilk filatelik bulgudan 1882'de Düyun-u Umumiye İdaresi'nin mali kontrolü devralmasına kadar uzanan yaklaşık yarım asırlık serüvenine odaklanacağız. Amacımız, maliye tarihi kaynaklarındaki bazı boşlukları filatelik kanıtlarla doldurmak, koleksiyonerlerin bu zengin alanı daha derinlemesine keşfetmelerine imkân tanımak ve bu "külkedisi" pulların hak ettiği ilgiyi görmesine katkıda bulunmaktır.

1. Terminolojiyi Anlamak: Fiskâl Pul, Matbu Fiskâl ve Evrak-ı Sahîha

Fiskâl pullar dünyasına adım atmadan önce, kullandığımız terimleri netleştirmek, koleksiyonerler için ortak bir dil oluşturmak açısından elzemdir.

- **Fiskâl Pul (Revenue/Tax Stamp):** En genel tanımıyla, bir devlet otoritesi tarafından çıkartılan; vergi, resim, harç gibi mali bir yükümlülüğün ödendiğini belgeleyen, çoğunlukla zamlı kâğıt parçasıdır. Posta pullarından temel farkı, posta hizmetlerinde kullanılmamasıdır. Üzerine vurulan damga, imza veya perfin (delik açma) ile iptal edilerek tekrar kullanımı engellenir. Kısacası o, devletin "vergimi aldım" dediği bir tür tahsilat makbuzudur.
- **Matbu Fiskâl (Impressed Duty):** Bu terim, zamlı pullardan önceki uygulamayı ifade eder. Verginin, özel olarak hazırlanmış bir kâğıdın üzerine kabartma (soğuk damga) veya mürekkepli bir mühür basılmasıyla alındığı durumlardır. Yani pul yapıştırmak yerine, damganın kendisi doğrudan kâğıdın bir parçasıdır. Bu yöntem, karışıklığa mahal vermemek için bu yazıda "matbu fiskâl" olarak anılacaktır.
- **Evrak-ı Sahîha / Varaka-i Sahîha:** Bu terimler, Osmanlı maliye tarihindeki "matbu fiskâl"ın resmi adıdır. "Geçerli, doğru kâğıt" anlamına gelen evrak-ı sahîha, üzerine yazılan hukuki veya ticari işlemin devlet nezdinde geçerli olduğunu ve vergisinin

ödendiğini gösteren, önceden damgalanmış değerli kâğıtlardır. Koleksiyonerler için "matbu fiskâl" ne ise, maliye tarihçisi için "evrak-ı sahîha" odur.

Bu ayrımları anladıktan sonra, Osmanlı fiskâl tarihinin köklerine, yani zamkly ve matbu pullardan çok daha önceki uygulamalara inebiliriz.

2. Tarihin Derinliklerindeki Kökler: Mühür ve Damga Dönemi (16. Yüzyıl)

Osmanlı'da damga kullanarak vergi alma geleneği, Batı'daki uygulamalardan çok daha eskiye dayanır. 16. yüzyılda, özellikle Bursa gibi önemli bir üretim merkezinde, ipek ve pamuklu kumaşlar üzerine "Damga-i Akmişe Mukataası" adıyla bir damga vergisi uygulanmaktaydı. Devlet tarafından görevlendirilen memurlar, tezgâhtan çıkan kumaşları kontrol eder, kalitesine ve türüne göre damgalar ve bu işlem karşılığında bir "damga resmi" tahsil ederdi. Damgalanmamış bir kumaşın satışı yasaktı ve bu, devletin üretim üzerindeki kontrolünü ve vergi gelirini garanti altına almasını sağlayan etkili bir yöntemdi.

Benzer şekilde, altın ve gümüş eşyaların üzerine ayarını belirten damgalar vurulması veya deri ve metal at dizginlerinin damgalanması da bu erken dönemin fiskâl uygulamaları arasında sayılabilir. FIP (Uluslararası Filateli Federasyonu) kurallarına göre, "herhangi bir obje üzerine uygulanmış her türlü damga resmi ve harç" fiskâl pul kapsamında değerlendirildiğinden, 16. yüzyıldaki bu kumaş damgalarını, Osmanlı fiskâl tarihinin "pre-fiskâl" veya "erken mühür dönemi" olarak kabul etmek hiç de yanlış olmayacaktır. Tıpkı posta tarihindeki prefilatelik dönem gibi, bu damgalar da bizlere, modern fiskâl pulların doğuşuna giden yolun ilk adımlarını göstermektedir.

3. Bir Efsanenin Düzeltilmesi: Bilinen İlk Matbu Fiskâl (1830)

Uzun yıllar boyunca maliye tarihi kaynakları, Osmanlı'daki ilk matbu fiskâl (evrak-ı sahîha) uygulamasının 1845 yılında başladığını belirtmiştir. Bu tarih, uygulamanın bir nizamname (ilmühaber) ile sistematik hale getirildiği tarih olması nedeniyle doğrudur, ancak başlangıcı temsil etmiyordu. Filatelik araştırmalar ve koleksiyonerlerin titiz çalışmaları sayesinde, bu tarihin aslında 15 yıl daha eskiye dayandığı somut bir belgeyle kanıtlanmıştır.

1830 tarihli mühürlü belge, bilinen en eski Osmanlı matbu fiskâlidir. Üzerinde kabartma baskı tekniğiyle (soğuk damga) uygulanmış bir mühür ve "Varaka-i Sahîha. Mahalden mahalle iskân olunmak üzere ilmühaberdır. Kıymeti otuz paradır" ibaresi yer almaktadır. Bu ibarenin altında ise "Pınar kasabasından olup Karye-i Kâfir'de ikamete vürüd eylediği esnâda derûn ilme ve haber verildiği bâ-tahkîk arz olundu. Sahn. Kayd şüd (Pınar kasabasından olan (bir kişinin), Kâfir Köyü'ne yerleşmek üzere geldiği sırada, (durumun) bilgimiz dahilinde olduğu ve haber verildiği, yapılan araştırma neticesinde arz olundu (bildirildi). Doğrulanmıştır. Kaydedilmiştir" denilmektedir. Bu belge, bir iskân (yerleşme) kaydına ilişkin ilmühaber olup, devletin bu işlem için 30 para vergi aldığını göstermektedir. Bu keşif, Osmanlı fiskâl tarihinin başlangıcını Tanzimat Fermanı öncesine taşıması ve mali modernleşmenin adımlarının sanıldığından daha erken atıldığını göstermesi açısından devrim niteliğindedir.

Resim 1: 1830 Tarihli Bilinen İlk Matbu Fiskâl, Kaynak: Süleymaniye, 2010, s. 1.

4. Sistematik Bir Yapıya Doğru: Evrak-ı Sahîha Nizamnameleri (1845-1861)

1830'daki bu erken örneğin ardından, matbu fiskâl uygulaması 1845 yılında yayımlanan bir "ilmühaber" ile imparatorluk genelinde resmi ve sistematik bir yapıya kavuşturulmuştur. İlk resmi gazete olan Takvim-i Vekayi'de de yayımlanan bu düzenleme ile "evrak-ı sahîha" gelirleri, devlet bütçelerinde düzenli bir kalem haline gelmiştir.

Bu sisteme göre, hukuki ve ticari işlemlerde kullanılacak kâğıtlar, değerlerine göre iki ana kategoriye ayrılmıştır:

- **Nisbî Fiskâller:** İşlemin parasal değerine göre verginin oranlandığı evraklardır. Örneğin, değeri 100 kuruş olan işlemler için 20 paralık evrak, 100.000 kuruş ve üzeri işlemler için 150 kuruşluk evrak kullanılıyordu.
- **Maktu Fiskâller:** İşlemin parasal bir değeri olmamasına rağmen, sabit bir vergiye tabi olduğu durumlarda kullanılan evraklardır.

Bu damgalı kâğıtlar Takvimhâne-i Amire'de basılıyor, Darphane-i Amire'de mühürleniyor ve mal memurları tarafından belirlenen dükkânlarda sattırılıyordu. Dağıtımda yaşanan zorluklar nedeniyle 1853'te yapılan bir değişiklikle bayilik sistemine geçilmiş ve bayilere satış üzerinden komisyon verilmiştir.

Fiskâl pullar tarihindeki ilk önemli kanun ise 2 Ekim 1861 tarihinde yürürlüğe giren "Evrak-ı Sahîha Nizamnamesi"dir. Bu nizamname, uygulamayı daha düzenli hale getirmiş ve vergilendirilecek işlem türlerini netleştirmiştir. Borç senetleri, kefaletler, poliçeler, hisse senetleri, sözleşmeler, tapu ve miras işlemleri gibi birçok konu bu nizamname ile vergi

kapsamına alınmıştır. Bu döneme ait matbu fiskâllerde, Sultan Abdülaziz'in tuğrası merkezde yer alır ve tasarımlarındaki estetik zarafet dikkat çeker.

Resim 2: Evrak-ı Sahiha Nizamnamesi İle Tedavüle Çıkarılan İlk Matbu Fiskâller (1861, 1865, 1868 Emisyonları), Kaynak: Ziya Ağaoğulları kişisel koleksiyonu. Ayrıca bkz. E. E. Süleymaniye, 2010, s. 2-4.

Yukarıdaki görselde, 1861, 1865 ve 1868 yıllarına ait üç farklı emisyon görülmektedir. 1861 emisyonu siyah-beyaz ve negatif mühür tekniğiyle basılmıştır. 1865 emisyonunda Sultan Abdülaziz tuğrasının yanına bir çiçek motifi eklenmiştir. 1868 emisyonu ise araya 12½ kuruşluk yeni bir değer eklenmesiyle 17 valör olarak basılmıştır. Bu mühürler, Osmanlı kaligrafi ve bezeme sanatının ne denli incelikli olduğunu gösteren minyatür sanat eserleri gibidir.

5. Tarihin Saklı Sayfası: İlk Zamklı Fiskâl Pullar (1859-1873)

Maliye tarihi literatüründeki en yaygın yanılgılardan biri, Osmanlı'da zamklı (yapışkanlı) fiskâl pul uygulamasına 1873 tarihli kanun ile geçildiği yönündeki bilgidir. Bu bilgi, matbu fiskâllerin kullanımının o tarihe kadar ağırlıklı olması nedeniyle bir dereceye kadar anlaşılabilir olsa da, filatelik kanıtlar aksini, hem de çok net bir şekilde ispatlamaktadır.

Osmanlı Devleti, zamklı fiskâl pulları 1873'ten çok daha önce, 1850'li yılların sonlarından itibaren kullanmaya başlamıştır. Bu erken dönem pullarının en bilinen ve çarpıcı örnekleri, İstanbul Belediyesi'nin (Şehremaneti) çeşitli yerel vergileri (rüşum) toplamak amacıyla bastırdığı pullardır.

Resim 3: 1873 Pul Kanunu Öncesi Tedavüle Çıkarılan Fiskâl Pullar.

Kaynak: Ziya Ağaoğulları kişisel koleksiyonu. Ayrıca bkz. Süleymaniye, (2010, s. 114, 173, 202).

Görseldeki 1 numaralı pul, 1859 yılında "pazar rüşumu" (pazar yeri vergisi) tahsili için bastırılan emisyonla aittir. Bu pulların en dikkat çekici özelliği, imparatorluğun kozmopolit yapısını yansıtırca üzerine dört dilde – Osmanlıca, Ermenice, Rumca ve Fransızca – ibareler taşımasıdır. 10 para değerindeki bu pul, 14 farklı renkte hazırlanmıştır. Görseldeki 2 numaralı pul yine 1859 yılına ait başka bir pazar rüşumu emisyonudur ve 10 paradan 140 paraya kadar değişen değerlerde basılmıştır. 3 numaralı pul ise, 1863 yılında tasdik harçlarının tahsili için tedavüle çıkarılmıştır.

1859 ile 1873 arasında, bu ve benzeri amaçlarla basılmış yüzlerce farklı zamlı fiskâl pul mevcuttur. Bu pullar, 1873 tarihli Resm-i Damga Nizamnamesi'nin bir "başlangıç" değil, zaten var olan bir uygulamayı ülke geneline yayan, kapsamını genişleten ve hukuki altyapısını güçlendiren bir "dönüm noktası" olduğunu şüpheye yer bırakmayacak şekilde kanıtlamaktadır.

6. Bir Dönüm Noktası: 1873 "Resm-i Damga Nizamnamesi"

19. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu, Kırım Savaşı'nın getirdiği ağır mali yük ve artan dış borçlar nedeniyle ciddi bir ekonomik darboğazdaydı. Mevcut vergi gelirleri, devasa bürokrasiyi ve borçları finanse etmeye yetmiyordu. Matbu fiskâl (evrak-ı sahîha) uygulamasından elde edilen gelirler, beklentilerin altında kalmıştı. Bunun temel nedenleri, uygulamanın dağıtımındaki lojistik zorluklar ve sarraflık gibi yüksek gelir potansiyeli taşıyan bazı ticari faaliyetlerin vergi kapsamı dışında kalmasıydı.

Bu koşullar altında maliye teşkilatı, hem verginin tabanını genişletmek hem de tahsilatı daha verimli ve pratik hale getirmek için kapsamlı bir reform arayışına girdi. Çözüm, zamlı pul uygulamasını yaygınlaştırmak ve vergilendirilecek evrak ve işlem türlerini net bir şekilde tanımlayan yeni bir kanun hazırlamaktı. Bu çabaların sonucunda 2 Aralık 1873'te "**Resm-i Damga Nizamnamesi**" hazırlandı. Ancak pulların basımındaki gecikmeler ve hazırlık sürecinin uzaması nedeniyle kanunun fiilen yürürlüğe girmesi 1 Mart 1875'i buldu.

Bu nizamname, Osmanlı fiskâl tarihinde bir devrim niteliğindeydi ve getirdiği yenilikler şunlardı:

- **Verginin Konusu Genişletildi:** Borçlanma belgeleri, ticari anlaşmalar, poliçeler, makbuzlar, tapu işlemleri, mahkeme kararları, ruhsatlar, kimlik belgeleri, konşimentolar ve hatta gazete ve mecmualar dahi vergi kapsamına alındı. Bu, devletin mali denetimini hayatın neredeyse her alanına yayma girişimiydi.

- **Üçlü Tahsilat Yöntemi:** Kanun, verginin üç farklı şekilde tahsil edilmesine imkân tanıdı:

1. İşlemlerin yine **matbu fiskâlli evrak (evrak-ı sahîha)** üzerine yazılması.
2. Hazır belgenin üzerine maliye tarafından **fiskâl damga** vurulması.
3. İşlemi gösterir belgeye **fiskâl pul** yapıştırılması.

Bu son yöntem, yani zamlı pul kullanımı, matbu evrakın yeniden yazılması zorunluluğunu ortadan kaldırdığı için büyük bir pratiklik sağladı ve hızla yaygınlaştı.

- **Nisbî ve Maktu Tarifeler Netleştirildi:** Belirli bir parasal değeri olan tüm işlemler, değer esaslı (ad-valorem) **nisbî tarifeye** tabi tutuldu. Örneğin, 100 kuruştan az işlemler için 10 para, her 1000 kuruş için ise 20 para vergi alınması öngörüldü. Dilekçeler, ruhsatlar, ilanlar gibi parasal değeri olmayan işlemler için ise sabit tutarlı **maktu vergiler** belirlendi.

- **Cezai Yaptırımlar Getirildi:** Vergiye tabi olduğu halde pul kullanılmayan veya damgasız kâğıda yazılan işlemler geçersiz sayıldı ve ağır para cezaları getirildi. Sahte pul basanlara 10 yıl kürek cezası gibi çok ağır yaptırımlar öngörüldü.

Bu nizamname ile damga idaresi, Maliye Nezareti'nden alınarak Rûsûmat Emaneti'ne devredildi. Bu reform, Osmanlı maliyesini modern bir vergi sistemine kavuşturma yolunda atılmış en önemli adımlardan biriydi.

7. Nizamnamenin Görsel Tanıkları: 1873-1882 Dönemi Fiskâl Pulları

1873 kanunu, fiskâl pulların tarihinde bir patlamaya neden oldu. Hem matbu fiskâl basımı devam etti hem de çok çeşitli amaçlarla yüzlerce yeni zamkılı pul tedavüle çıkarıldı. Bu dönem, koleksiyonerler için inanılmaz bir çeşitlilik ve zenginlik sunar.

7.1. Matbu Fiskâllerin Son Pırıltıları (1873-1878)

Yeni kanun zamkılı pulları öne çıkarmış olsa da, matbu fiskâl uygulaması bir anda sona ermedi. Hatta Cumhuriyet döneminde 1932 yılına kadar basımı devam etmiş ve 1960'lı yıllara kadar kullanılmıştır. 1873 sonrası dönemde basılan matbu fiskâller, Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid tuğralarını taşır.

Resim 4: 1873-1878 Yılları arasında kullanılan matbu fiskâller (Evrâk-ı sahîha üzerinde yer alan mühürler). Kaynak: Süleymaniye, 2010, s. 5-8; McDonald, 2001, s. 60, 239.

Yukarıdaki mühürler, bu geçiş döneminin ürünleridir. 1 ve 2 numaralı görselde yer alan Sultan Abdülaziz tuğralı mühürler, sırasıyla 1873 ve 1875 emisyonlarına aittir. 3 ve 4 numaralı görselde ise Sultan II. Abdülhamid dönemine ait 1877 ve sonrası basılan mühür örnekleri görülmektedir. Bu mühürler, tasarımsal olarak bir önceki dönemin devamı niteliğindedir.

7.2. İlk Resmi Zamkılı Pullar: 1875-1876 Sultan Abdülaziz Emisyonu

Nizamname uyarınca basılan ilk kapsamlı zamkılı fiskâl pul serisi, nisbî tarifeye tabi işlemler için hazırlanan 1875-1876 emisyonudur. Sultan Abdülaziz tuğralı bu pullar, Osmanlı fiskâl filatelistisinin en klasik ve en bilinen serilerinden biridir.

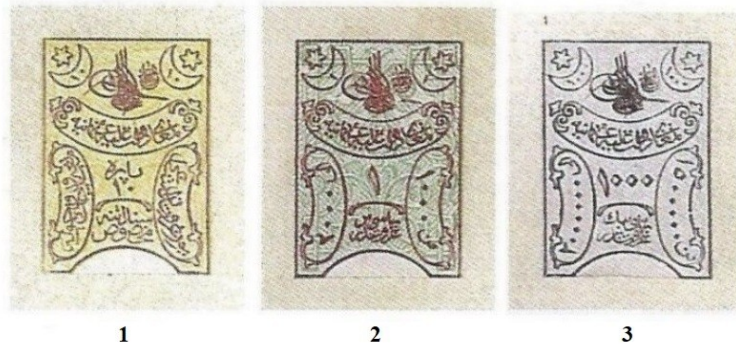
Resim 5: 1875-1876 Emisyonları – Nisbî Tarifeli Fiskâller. Kaynak: Süleymaniye, 2010, s. 394, 515; McDonald, 2001, s. 40, 131.

Bu emisyon, 10 para ile 1000 kuruş arasında değişen 23 valörden oluşur. Pulların üst kısmında "Damga-i Aliye-i Devleti Osmanlı" yazar. 1 kuruş ve üzeri değerler kırmızı ve yeşil hâkim renklerde basılmıştır. Bu serinin koleksiyonerler için heyecan verici birçok varyetesi vardır:

- **Sürşarjlar:** Serinin bazı valörleri, Doğu Rumeli'de (ROUMELIE ORIENTALE) kullanılmak üzere üst baskı ile sürşarjlanmıştır (Resim 5, Görsel 2).
- **Pul Paralar:** Özellikle 10 ve 20 para değerindeki pulların arkasına karton yapıştırılarak, o dönemde yaşanan bozuk para sıkıntısına karşı bir çözüm olarak "pul para" şeklinde tedavüle sürüldüğü bilinmektedir. Bu, fiskâl bir objenin nasıl para fonksiyonu görebildiğini gösteren nadir ve ilginç bir örnektir.

7.3. Saltanat Değişikliği ve Yeni Emisyonlar: 1878-1879 Sultan II. Abdülhamid Serisi

Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçmesiyle, tuğra değişikliği nedeniyle yeni bir seri basılmıştır. 1878-1879 emisyonu olarak bilinen bu pullar, tasarım olarak bir önceki seriyle birebir aynıdır, sadece tuğra farklıdır. Ancak bu seri, baskı ve kullanım farklılıkları açısından çok daha zengindir.

Resim 6: 1878-1879 Emisyonları - Nisbî Tarifeli Fiskâller. Kaynak: Süleymaniye, 2010, s. 396; McDonald, 2001, s. 41.

Bu serinin en az beş farklı baskı grubu tespit edilmiştir:

1. **İstanbul Baskısı:** Birinci grup İstanbul yönetimindeki yerlerde kullanılmak üzere basılan ana seridir. Fiskâller tıpkı 75-76 emisyonunda olduğu gibi 23 valör olarak hazırlanmıştır. 10 para ve 20 para fiskâller kahverengi ve sarı, 1 kuruş'dan 500 kuruşa kadar olan 19 valör karmin ve yeşil, 750 ve 1000 kuruş fiskâller ise siyah ve beyaz renkte basılmıştır. Bu üç farklı renge ilişkin örnek fiskâller resim 6'da yer almaktadır. Resim 6'daki görseller sırasıyla 10 para, 1 kuruş ve 1000 kuruş valörlüdür.
2. **Filigranlı Baskı:** Bazı düşük değerli pullar, sahteciliğe karşı bir önlem olarak "varak-ı pul" filigranlı kâğıda basılmıştır. Birinci grup fiskâl pullardan 10 para ile 10 kuruş arasındaki valörlere uygulanmıştır. Bu grupta yer alan fiskâl pul 8 adet olarak bilinmektedir.
3. **Taşra Baskısı (Tip 1):** Siyah ve leylakî renklerde basılmıştır. Kullanıldıkları belgelerden bu baskıların taşradaki posta merkezlerine gönderildiği anlaşılmaktadır. Fiskâllerin tasarımı ve valörleri birinci grup baskı ile aynı fakat renkleri farklıdır. 10 para ve 20 para fiskâller siyah ve mavi; diğer valörler siyah ve leylakî renkte basılmıştır. Toplam adedi 23'tür ve filigransızdır.

4. **Taşra Baskısı (Tip 2):** Siyah ve sarı renklerde basılan bir diğer taşra grubudur. Üçüncü gruptan farklılığı renkleri ve seriyi oluşturan pulların 1 ve 100 kuruş arasında toplam 14 adet olmasıdır. Tasarımları aynıdır.
5. **Doğu Rumeli Sürşarjlıları:** İstanbul baskısı pulların "ROUMELIE ORIENTALE" sürşarjıyla Doğu Rumeli'de kullanılan grubudur. Birinci grupta yer alan fiskâllerden 10 para ve 50 kuruş arasındaki 13 valör pula sürşarj uygulanmıştır. 50 kuruştan daha yüksek valörlü pulda sürşarjlı olanına rastlanmamıştır.

Bu seri o kadar çok basılmıştır ki, pullar tüketilmediği için ilerleyen yıllarda üzerine yeni sürşarjlar yapılarak farklı vergi amaçlarıyla da kullanılmıştır. Örneğin, 1888-91 yıllarında gayrimenkul alım satım vergisi için yeşil ve siyah sürşarjlarla, yine 1888'de "Mürur Tezkerelerine Mahsustur" (Yurtiçi Seyahat İzni) sürşarjıyla yeniden tedavüle sokulmuşlardır. Bu durum, bir fiskâl pulun yaşam döngüsünün ne kadar uzun ve değişken olabildiğini gösterir.

7.4. Özel Amaçlı Vergiler ve Pulları (1877-1880)

1873 kanunu sonrası dönem, vergi çeşitliliğinin arttığı bir dönemdir. Bu çeşitlilik, doğrudan doğruya pul emisyonlarına da yansımıştır. Genel damga vergisi pullarının yanı sıra, sadece belirli bir vergiyi toplamak için özel olarak tasarlanmış pullar basılmıştır.

Resim 7: 1877-1880 Yıllarına İlişkin Özel Amaçlı Emisyon Örnekleri. Kaynak: Süleymaniye, 2010, s. 432, 208, 341, 516; McDonald, s. 58, 80, 103, 131.

Yukarıdaki görseller, bu çeşitliliğe dair harika örnekler sunmaktadır:

- **Görsel 1:** 1877-78 yıllarına ait "Odun İthalatı" vergisini toplamak için kullanılan 10 para değerindeki pul.
- **Görsel 2:** "Dilekçe Rüsumu" için basılmış, üzerinde Latin rakamlarının da kullanılmasıyla dikkat çeken 20 paralık pul.
- **Görsel 3:** 1878 yılına ait 70 para değerindeki "Kantar Rüsumu" (Tartı Vergisi) pulu.
- **Görsel 4:** 1880 yılına ait, Yunanistan ve Bulgaristan bölgelerinde kullanılmak üzere Osmanlıca, Yunanca ve Bulgarca olmak üzere üç dilde basılmış özel bir emisyon.

Bu dönemde ayrıca pazar yerleri (Market Rüsumları), çeşme ve kaynak suları (Kaynak ve Çeşme Rüsumları), seyyar satıcılar ve tütün gibi birçok farklı konuda özel fiskâl pullar

basılmıştır. Bu pulların her biri, o dönemin ekonomik hayatına ve devletin hangi alanlardan gelir elde etmeye çalıştığına dair birer ipucu taşır.

8. Bir Dönemin Sonu: Düyun-u Umumiye İdaresi

1873 nizamnamesi ile başlayan bu reformist ve üretken dönem, ne yazık ki imparatorluğun genel mali çöküşünü engelleyemedi. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın (93 Harbi) yarattığı yıkım ve artan dış borç yükü, Osmanlı hükümetini 1875'te moratoryum ilan etmeye ve sonunda Avrupalı alacaklıların baskısıyla 1881'de **Düyun-u Umumiye (Genel Borçlar) İdaresi**'nin kurulmasını kabul etmeye zorladı.

Bu idare, imparatorluğun en önemli altı gelir kalemine (tuz, tütün, ipek, alkollü içki, balık ve damga vergisi) doğrudan el koyarak borçları tahsil etme yetkisine sahipti. Damga resmi gelirlerinin de bu idareye devredilmesiyle, Osmanlı fiskâl tarihinde bir dönem kapandı ve yeni bir dönem başladı. Bu gelişmeyi takiben, 17 Aralık 1882'de yeni bir "Damga Nizamnamesi" kabul edildi ve fiskâl pulların basımı ve kontrolü büyük ölçüde Düyun-u Umumiye'nin denetimine girdi.

Sonuç: Damganın Ardındaki Tarih

İncelediğimiz 1830-1882 arası dönem, Osmanlı maliyesinin ve dolayısıyla fiskâl filatelinin en dinamik ve dönüştürücü evrelerinden biridir. Bu yarım asırlık süreçte, 16. yüzyıldan kalma kumaş damgalama geleneğinden, modern ve kapsamlı bir zamlı pul sistemine geçişin tüm adımlarını görmek mümkündür.

Bu çalışma, iki temel gerçeği bir kez daha vurgulamaktadır:

1. Filatelik bulgular, yazılı tarihin eksiklerini tamamlayan ve hatta yanlışlarını düzelten somut ve birinci elden kanıtlardır. Gerek matbu fiskâllerin başlangıcının 1830'a çekilmesi, gerekse zamlı pul kullanımının 1859 gibi erken bir tarihte başladığının ispatlanması, bunun en net örnekleridir.
2. Osmanlı fiskâl pulları, basit bir "damga vergisi" tahsilât aracının çok ötesinde, imparatorluğun son dönemlerindeki hukuki, idari ve ekonomik modernleşme çabasının bir aynasıdır. Her bir pul, her bir mühür, arkasında bir kanun, bir ihtiyaç ve bir hikâye barındırır.

Koleksiyonerler için Osmanlı fiskâlleri, sonu gelmeyen bir keşif alanıdır. Farklı baskılar, renk varyeteleri, filigranlar, sürşarjlar ve en önemlisi bu pulların kullanıldığı belgeler (zarflar, senetler, makbuzlar, ruhsatlar), bir araya geldiğinde imparatorluğun zengin ve karmaşık mali yapısının bir panoramasını sunar. Bu "sessiz tanıkları" koleksiyonlarımıza dâhil etmek ve onların anlattığı hikâyeleri anlamaya çalışmak, bizleri bir pul koleksiyonerinden, bir tarih kâşifine dönüştürür. 2025 İstanbul Millî Filateli Sergisi'nin, bu büyüleyici alana olan ilgiyi daha da artırmasını temenni ederim.

İleri Okuma İçin

Alp, Ö. (2019a). Osmanlı Maliyesinde Varidatın Tahsil Yöntemi Olarak Fiskâl Pullar (1830-1873: Matbu Fiskâller). *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 93-105.

Alp, Ö. (2019b). Osmanlı Maliyesinde 1873 'Resm-i Damga Nizamnamesi' ile Yürürlüğe Giren Fiskâl Pullar. *Sosyo Ekonomik Araştırmalar*, Ekin Yayınevi, İstanbul, 345-366.

- Alp, Ö. (2019c). Osmanlı Maliye Tarihine İlişkin Bir Hatının Düzeltilmesi: 1873 Malî Pul Kanunu Öncesinde Fiskâl Pulların Kullanımı. *Sosyal Bilimlerde Güncel Yaklaşımlar*, Ekin Yayınevi, İstanbul, 273-292.
- Australian Philatelic Federation (APF),
<https://apf.org.au/wp-content/uploads/2016/02/Cinderellas.pdf> (09.09.2025).
- Çızakça, M. (1980). Price History and the Bursa Silk Industry: A Study in Ottoman Industrial Decline, 1550-1650. *The Journal of Economic History*, Vol. 40, No. 3 (Sep.), pp. 533-550.
- Dagnall, H. (1994) *Creating a Good Impression: Three Hundred Years of The Stamp Office and Stamp Duties*. London: HMSO
- Dalsar, F. (1960). *Türk Ticaret ve Sanayi Tarihinde Bursa'da İpekçilik*, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 856, İktisat Fakültesi Yayın No: 116. İstanbul.
- Demirkol, K. (2017). Evrak-ı Sahiha İdaresi: Osmanlı İmparatorluğu'nda Resmi Evrakların Tekelleşmesi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 2, ss. 873-896.
- Demirkol, G. (2019). Pul Vergisi ve Osmanlı Mizah Basını, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 64, 313-335.
- Düstur, Tertip 1/3, 11 Şevval 1290 (02 Aralık 1873), s. 302 vd.
- Ebner, R. (2018). Report of The FIP Revenue Commission to FIP Congress in Bangkok, Thailand on 2 December, http://www.fip-revenue.org/pag/FIP_Revenue_Commission_Report2018.pdf (09.09.2025).
- Fédération Internationale de Philatélie (FIP) (2018). Special Regulations for the Evaluation of Revenue Exhibits at F.I.P. Exhibitions
<https://www.f-i-p.ch/wp-content/uploads/Revenues.pdf> (09.09.2025).
- Fédération Internationale de Philatélie (FIP)
http://www.fip-revenue.org/pag/Retrospection&Current_Situation_of_ChineseRevenuePhilately.pdf (09.09.2025).
- Furtun, İ. H. (2017). Damga Vergisi “Makul Bir Vergi” Midir? *Ankara Barosu Dergisi*, 75 (2), 89-98.
- Güran, T. (1989). *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, XXV. Dizi – Sa. 8, Ankara.
- Gülensoy, T. (1989). *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları – Damgalar, İmler, Enler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayın No: 51, Pamuk Ofset, İstanbul.
- Günelan, R. (2005). *XVI. Yüzyılda Bâb-ı Defterî Teşkilatı ve Maliye Ahkâm Defterleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Ivester, H. (2009) The Stamp Act of 1765 – A Serendipitous Find, *The Revenue Journal*, The Revenue Society, Vol. XX, No. 3, December, pp. 87–89.
- İslamoğlu-İnan, H. (2004). *The Ottoman Empire and the World-Economy*. Cambridge University Press.
- Karamursal, Z. (1989). *Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi – Sa. 11^a, Ankara.
- Kayral, G. (2022). *Osmanlı döneminde gayrî resmî kâğıt paralar koleksiyonu*. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü.
- Yong L. (2018). Retrospection & Current Situation of Chinese Revenue Philately, *FIP Revenue Commission Articles*, July 10, pp. 1-7.
- Maliye Bakanlığı (2000). *İhsaiyat-ı Maliye (Maliye İstatistikleri) (1885-1909)*, çev. Tümer, F., Yayın No: 2000/357, Ankara.

- Mcdonald, W. T. (2001). *Revenues of Ottoman Empire and Republic of Turkey*, Published by James Bendon Ltd. 2nd Edition, Limassol, Cyprus.
- Pakalın, M. Z. (1977). *Maliye Teşkilâtı Tarihi (1442-1930)*, Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, Ankara.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü - I*, MEB yayınları No: 2505, İstanbul.
- Podger, C. J. (1997). *Cyprus Revenue Stamps, 1872-1997*, Publisher: C. J. Podger, Farnham.
- Rizi, E. (1979). Külkedisi (Cindella) Pulları: 2, *Koleksiyon, Filateli - Nümismatik Dergisi*, Nisan Mayıs, Sayı: 4, ss. 9-12.
- Revenue Society, <http://revenuesociety.org.uk/> (09.09.2025).
- Sayın, A. V. (1999). *Tekâlif Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)*, T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayınları, No: 1999/352, Ankara.
- Smith, D. (2010). Adelaide Stampshow 2010 *Asia Pacific Exhibitor*, November, Vol.: 23, No: 4, pp. 236-239.
- Smith, D. (2011). Revenues & Perfins: Private Revenue Perfins by Dave Elsmore & David Coath, *Asia Pacific Exhibitor*, August, pp. 197-200.
- Sudi, S. (1996), *Osmanlı Vergi Düzeni, (Defter-i Muktesid)*, (haz.) Ünal, M. A., Isparta.
- Süleymaniye, E. E. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu ve Erken Dönem Cumhuriyet Fiskâlleri*, Dumat Ofset, Ankara.
- Şener A. (2007). *Sona Doğru Osmanlı, Osmanlı Ekonomisi ve Maliyesi Üzerine Yazılar*, Birleşik Yayınevi, Ankara.
- Xanthakis, G. (1997). *The Flora of the Ottoman Empire – Revenue Stamps Found on The Island of Crete (1830-1897)*, Kazanakisgraphics Ltd., Heraklion, Crete.